

ارتباط عوامل توسعه چشم‌انداز مستقل روستایی و مزایای توسعه گردشگری ساحلی شهرستان چابهار با استفاده از مدل گسترش عملکرد

کیفیت (QFD)

دکتر علی حاجی نژاد^۱

مهرشاد طولابی نژاد^{۲*}

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۱۱/۲۰

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۷/۳۰

چکیده:

توجه به شاخص‌ها و عوامل توسعه چشم‌انداز مستقل از رهیافت‌های نوین توسعه گردشگری روستایی است. توسعه چشم‌انداز مستقل روستایی گونه‌ای از توسعه آینده‌نگر روستایی است که در آن ساکنان محلی در فرایند توسعه نقش اساسی و فعالی ایفا می‌کنند. توسعه چشم‌انداز مستقل روستایی از اصول پایین به بالا و مشارکت محلی تبعیت می‌کند و علاوه بر مشارکت محلی، بر عملکرد و منافع، ویژگی یکپارچه ساکنان، فرهنگ و هنر و اهمیت دادن به آن، ورودی نیروی انسانی، تخصص فنی و توسعه خلاق در سطح محلی تأکید دارد. بر این اساس، پژوهش حاضر با هدف بررسی ارتباط عوامل توسعه چشم‌انداز مستقل روستایی و مزایای توسعه گردشگری ساحلی انجام شد. تحقیق حاضر از نظر هدف، کاربردی و روش انجام آن ترکیبی (کیفی و کمی) است. ابزار گردآوری داده‌ها پرسش‌نامه، مصاحبه و مشاهده می‌باشد. جامعه آماری خانوارهای روستاهای ساحلی شهرستان (۳۷۲۰ خانوار) چابهار می‌باشد. با استفاده از فرمول کوکران و به روش نمونه‌گیری سهمیه‌ای، ۲۸۰ خانوار و شش روستای ساحلی که دارای جاذبه‌های گردشگری بودند به عنوان نمونه انتخاب شد. برای پاسخگویی به سوالات پژوهش از آزمون هم‌انباشتگی نامحدود اکتشافی و مدل گسترش عملکرد کیفیت (QFD) استفاده شد. یافته‌های پژوهش گویای آن است که از میان عوامل هشتگانه فرهنگ و هنر محلی، توسعه خلاق، منابع محلی و عملکرد، عامل جغرافیایی، نیروی انسانی، تخصص و دانش، ویژگی یکپارچگی و مدیریت و نگهداری، چهار عامل: منابع محلی و عملکرد اقتصادی، فرهنگ و هنر، جغرافیایی و نیروی انسانی، مهم‌ترین عوامل توسعه چشم‌انداز مستقل روستایی در شهرستان چابهار می‌باشند. نتایج مدل QFD و ماتریس ارتباط نشان داد که عوامل فوق‌بیشترین ارتباط را با حفظ کیفیت محیط، کاهش آسیب‌پذیری محیط زیستی، تحرک اقتصاد محلی و ایجاد اشتغال روستایی داشته‌اند. همچنین از طریق مصاحبه با مردم محلی و نتایج مدل QFD، پنج استراتژی برای توسعه چشم‌انداز مستقل و گردشگری روستایی، با توجه به الزامات و شاخص‌های مورد استفاده تدوین شد که به ترتیب عبارت از: آموزش نیروی انسانی متخصص، تقویت مشارکت روستاییان در فعالیت‌های گردشگری، ترویج بازاریابی و تولید محصولات گردشگری خلاق روستایی، استفاده بهینه از منابع محلی و استفاده از ظرفیت مدیریت و رهبری محلی می‌باشند.

واژگان کلیدی: توسعه چشم‌انداز مستقل روستایی، گردشگری روستایی، مناطق ساحلی، مدل گسترش عملکرد کیفیت (QFD)، شهرستان چابهار

۱. دانشیار جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه گیلان، رشت، ایران

* mehrshad_t65@yahoo.com

۲. دکترای جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه سیستان و بلوچستان، زاهدان، ایران

مقدمه

جوامع روستایی از فقیرترین و آسیب‌پذیرترین گروه‌های موجود، به‌ویژه در کشورهای در حال توسعه هستند (قدیری معصوم و همکاران، ۱۳۹۴: ۲). در این کشورها امرار معاش بیش از دو سوم مناطق روستایی در شرایط ناپایداری است (گوتام و آندرسن^۱، ۲۰۱۶: ۲۳۹). علاوه بر این، مناطق روستایی در کشورهای کم‌درآمد با بحران‌های مختلف در بخش کشاورزی، تنش‌های زیست محیطی، سازمانی و نهادی مواجه هستند (ایکن^۲، ۲۰۰۵: ۱۹۲۴)، که باعث بی‌ثباتی معیشت روستایی شده و آستانه امرار معاش آن‌ها را آسیب‌پذیر نموده است (هاروی^۳ و همکاران، ۲۰۱۴: ۴). همچنین این مناطق با مسائلی چون کمبود توسعه اقتصادی و معیشتی (بیگدلو و همکاران، ۱۳۹۶: ۵۰)، بیکاری پنهان و آشکار، کاهش بازده سرمایه و تخریب منابع پایه مواجه هستند (حاجی‌نژاد و مظفری، ۱۳۹۵: ۱۲۴). در این راستا درک زمینه‌های معیشتی و افزایش کارآیی روستاییان برای موفقیت سیاست‌های ضد فقر و پایداری (جیاو^۴ و همکاران، ۲۰۱۷: ۲۶۷)؛ در قالب راهکارهایی برای ارتقاء بهره‌وری از منابع و افزایش فرصت‌های شغلی ضروری می‌نماید (بامری و همکاران، ۱۳۹۸: ۶۰). با توجه به اثرات نسبتاً سودمند گردشگری در بالابردن سطح زندگی روستاییان (گوزمان-پارا^۵ و همکاران، ۲۰۱۵: ۱۲۶)؛ توسعه گردشگری می‌تواند فرصتی برای تحرک اقتصاد روستایی به شمار آید (گاوریل-پاون^۶، ۲۰۱۵: ۱۱۱). محققان نیز بر گردشگری به‌عنوان رویکردی مهم برای تحقق توسعه روستایی تأکید کرده‌اند (جینگ و وو^۷، ۲۰۱۷: ۲۲۳). علاوه بر این گردشگری به‌عنوان یکی از منابع مهم درآمد و تبادلات فرهنگی (حاجی‌نژاد و همکاران، ۱۳۹۷: ۱۲۶) و بهره‌گیری از قابلیت‌های فراوان موجود برای توسعه کارآفرینی روستایی محسوب می‌شود (طولابی‌نژاد و پودینه، ۱۳۹۸: ۸۴). در بین انواع مقاصد گردشگری، سواحل از مهم‌ترین مقاصد گردشگران محسوب می‌شوند (مطیعی‌لنگرودی و حیدری، ۱۳۹۱: ۲). بیشترین سفرهای گردشگری جهان نیز مربوط به گردشگری ساحلی می‌باشد. به همین خاطر لازم است برنامه‌هایی مناسب در راستای استفاده آتی از سواحل با رویکرد توسعه پایدار اجرا گردد (رازجویان و همکاران، ۱۳۹۹: ۱۲۶). در ایران نیز گردشگری ساحلی نوع غالب گردشگری در استان‌های مجاور دریا در شمال و جنوب کشور به حساب می‌آید.

-
1. Gautam and Andersen
  2. Eakin
  3. Harvey
  4. Jiao
  5. Guzman-Parra
  6. Gavril-Paven
  7. Jing and Wu

درعین حال که گردشگری ساحلی می‌تواند یکی از راهکارهای مهم توسعه روستایی به‌شمار آید، اما نبود برنامه جامع در این زمینه منجر به ایجاد اختلال در توسعه گردشگری و ترکیب ساخت و سازها و ناهمگونی بافت کالبدی جدید و قدیم در روستاها شده است، به طوری که از نظر لیانگ و پنگ^۱ (۲۰۱۷) فضاهای آشفته به‌عنوان موانع چشم‌انداز روستایی مطلوب و موزون روستایی و در نتیجه مانعی برای توسعه گردشگری روستایی تبدیل شده است. این امر ضمن اینکه یکی از دلایل عدم توسعه مناطق روستایی است (نیر^۲ و همکاران، ۲۰۱۵: ۳۱۵)، تغییر محیط زیست، چشم‌انداز و ظاهر جوامع روستایی مجاور سواحل را نیز در پی داشته (هاولی^۳، ۲۰۱۱: ۱۶۲)، و در نتیجه یک چشم‌انداز بصری ناهمگون در روستاهای با جاذبه‌های گردشگری ساحلی به وجود آورده است.

علاوه بر آن، نبود برنامه جامع مستقل روستایی، تخریب پوشش گیاهی را به‌دنبال داشته و چشم‌اندازهای طبیعی روستا و نواحی پیرامونی آن را دستخوش تغییر کرده است (چیم‌میکي^۴ و همکاران، ۲۰۲۰: ۱۳۳). لذا برنامه جامع چشم‌انداز توسعه مستقل و مدیریت گردشگری روستایی یکی از استراتژی‌های اصلی حفظ زیستگاه‌ها، مناظر، فرهنگ محلی و ارتقای گردشگری روستایی، توسعه چشم‌انداز مستقل روستایی^۵ می‌باشد (چی^۶ و همکاران، ۲۰۱۷: ۶۵). همین دلیل در اکثر کشورها قانون نوسازی روستایی (۲۰۰۲)، ساخت و ساز با برنامه‌ریزی و توسعه مستقل به اجرا درآمد. قانون نوسازی بر اساس بهبود فضای چشم‌انداز مستقل، حفظ محیط، میراث تاریخی و فرهنگی و تجدید حیات جوامع روستایی سازمان یافته است. مهم‌ترین هدف این برنامه حفظ محیط زیست و چشم‌انداز از طریق توسعه مستقل و مشارکت روستاییان در فعالیت‌های جامعه خود بوده است (دی‌مانتی^۷ و همکاران، ۲۰۱۷: ۱۱۴). در این زمینه شناسایی عوامل توسعه چشم‌انداز مستقل و مهم‌تر ارتباط آن با حفظ جاذبه‌های گردشگری روستایی بسیار مهم می‌باشد.

روستاهای ساحلی شهرستان چابهار با آب و هوای مطلوب در فصول بهار تا زمستان، دارای پتانسیل‌های زیادی برای جذب گردشگر هستند. گلفشان‌ها، سواحل صخره‌ای، مساجد، بافت و زندگی سنتی بلوچ‌ها و آثار فراوان تاریخی از جمله جاذبه‌های توریستی این منطقه زیبا هستند که جذب گردشگر و توسعه گردشگری آن می‌تواند باعث تحرک اقتصاد روستایی شود. با این حال،

-
1. Liang and Peng
  2. Nair
  3. Howley
  4. Chim-Miki
  5. Autonomous Landscape Development Rural
  6. Qi
  7. De Monti

به دلیل سنتی بودن جامعه روستایی، بافت قدیمی، فقدان برنامه جامع در زمینه مدیریت زباله و ساخت و سازها، عدم توجه به خلاقیت فردی و جمعی، منجر به ایجاد اختلال در توسعه چشم‌انداز روستایی در منطقه شده است. در کنار این معضلات، آلودگی زیست محیطی، تخریب جاذبه‌های گردشگری و عدم توجه به آنها به موانعی برای توسعه گردشگری روستایی منطقه تبدیل شده است. با توجه به این تفاسیر، توجه به عوامل چشم‌انداز مستقل توسعه در راستای حرکت در جهت توسعه گردشگری، حفظ منابع و جاذبه‌های گردشگری امری ضروری برای روستاهای ساحلی شهرستان چابهار است. در این مطالعه نیز به بررسی عوامل توسعه چشم‌انداز مستقل روستایی و ارتباط این عوامل با مزایای توسعه گردشگری ساحلی پرداخته شد.

بر این اساس و با توجه به آنچه بیان شد پرسش‌های این پژوهش عبارتند از:

الف: وضعیت شاخص‌ها و عوامل تأثیرگذار بر توسعه چشم‌انداز مستقل روستایی شهرستان چابهار چگونه است؟

ب: چه ارتباطی بین این عوامل تأثیرگذار و مزایای توسعه گردشگری روستایی منطقه وجود دارد؟

ج: مهم‌ترین استراتژی‌های توسعه چشم‌انداز مستقل روستایی و توسعه گردشگری روستایی کدامند؟

پیشینه تحقیق

مرور مطالعات انجام شده در زمینه بررسی ارتباط عوامل توسعه چشم‌انداز مستقل روستایی و گردشگری روستایی، حاکی از آن است که تاکنون در داخل کشور در این زمینه مطالعه‌ای صورت نگرفته است. ولی برخی از محققین خارج از کشور در این زمینه مطالعاتی داشته‌اند. مانند؛ جینگن^۱ (۲۰۰۹) در مطالعه‌ای با استفاده از تصاویر ماهواره‌ای و آمار توصیفی به بررسی عوامل موثر بر برنامه‌ریزی چشم‌انداز روستاها در نواحی کوهستانی و اکوتوریسم کوهستانی پرداختند و به این نتیجه رسیدند که تغییرات جمعیت، اقتصاد روستایی، اقتصاد شهری و فرهنگ مردم محلی مهم‌ترین عوامل توسعه چشم‌انداز روستایی متأثر از اکوتوریسم می‌باشند.

وی به ارتباط توسعه مستقل روستایی و گردشگری روستایی اشاره نموده است. ون‌هارن^۲ و همکاران (۲۰۱۴) در مطالعه‌ای به بررسی روش‌های طراحی و برنامه‌ریزی چشم‌انداز روستایی پرداخته‌اند. نتایج آنان نشان داد که یکپارچه‌سازی فرهنگی، بهبود ارتباطات و درک درستی از اهداف برنامه‌ریزی‌ها مهم‌ترین عوامل در زمینه برنامه‌ریزی و توسعه چشم‌انداز مستقل در یک جامعه

1. Jing 'an
2. Von Haaren

روستایی می‌باشند. آگنولتی^۱ (۲۰۱۴) در مطالعه‌ای با استفاده از روش مروری به بررسی چشم‌انداز روستایی، حفاظت از طبیعت و فرهنگ در جنوب اروپا پرداخته و به این نتیجه رسیدند که چشم‌انداز مستقل در یک جامعه روستایی تا حد زیادی محصول تاریخ و زمان است و عدم اجرای سیاست‌های مناسب در دهه‌های اخیر تأثیر منفی بر حفاظت و مدیریت فرهنگ و ارزش‌های مرتبط با توسعه مستقل چشم‌انداز داشته است. ریموند^۲ و همکاران (۲۰۱۶) در مطالعه‌ای با استفاده مصاحبه اکتشافی به بررسی و مقایسه درک مردم محلی از حفظ چشم‌انداز، ارزش‌های چشم‌انداز و ارتباط آن با گردشگری و مدیریت محلی در روستاهای انگلستان پرداخته‌اند. نتایج آنان نشان داد که حفظ یا احیای حیات وحش توسط کشاورزان، منابع تولید اولیه روستا، مدیریت محلی و منافع مالی مهم‌ترین عوامل در این زمینه می‌باشند. گوپینگ^۳ و همکاران (۲۰۱۶) با استفاده از مدل رگرسیون به تجزیه و تحلیل عوامل تاثیرگذار بر الگوی چشم‌انداز سکونتگاه‌های روستایی در چین پرداخته‌اند و به این نتیجه رسیدند که از نظر عوامل اجتماعی-اقتصادی سرمایه‌گذاری اجتماعی و ساخت و ساز زیرساخت‌ها و از نظر عوامل جغرافیایی شعاع دسترسی، فاصله تا نزدیکترین جاده‌ها و مرکز شهرستان مهم‌ترین عوامل مؤثر بر چشم‌انداز و الگوی مکانی روستایی می‌باشند. لینگ و پنگ (۲۰۱۷) در مطالعه‌ای با استفاده از تحلیل سلسله‌مراتبی به بررسی عوامل مؤثر بر چشم‌انداز خودمختار جوامع روستایی در چین پرداخته و به این نتیجه رسیدند که مشارکت هنرمندان و کارشناسان و ورودی نیروی انسانی مهم‌ترین عوامل در توسعه چشم‌انداز مستقل روستایی می‌باشند. گی^۴ و همکاران (۲۰۱۷) با استفاده از ساختار سلسله‌مراتبی به بررسی و تحلیل ارتباط چشم‌انداز مستقل و خودمختار روستایی و عوامل مؤثر بر توسعه آن پرداخته و به این نتیجه رسیدند که ویژگی‌های عملکردی واحدهای چشم‌انداز در سطح ساختارهای مختلف و نیروی انسانی مهم‌ترین عامل در توسعه چشم‌انداز مستقل روستایی می‌باشد.

مبانی نظری

ایده ساخت و ساز و توسعه چشم‌انداز مستقل به منظور بهبود کیفیت زندگی ساکنان، کاهش مشکلات محیط زیستی و کاهش شکاف فضای محیطی-کالبدی بین نواحی روستایی و شهری مطرح شد (ژانگ^۵ و همکاران، ۲۰۱۴: ۶۳). افزایش مشارکت ساکنان جامعه در فرایند توسعه محلی انگیزه مهم دیگری برای ارائه این ایده بود. به دنبال آن، تجارب توسعه مستقل و روش‌های جوامع مورد مطالعه قرار گرفت و به بحث در مورد عوامل کلیدی موفقیت و کمک به جوامع در بهبود محیط آنها

1. Agnoletti
2. Raymond
3. Guoping
4. Qi
5. Zhang

وارد رویکردهای توسعه‌شد (هرناندز^۱ و همکاران، ۲۰۰۴: ۲۵۹). بر اساس تعاریف، چشم‌انداز مستقل نوعی از چشم‌انداز آینده‌نگر می‌باشد که ساکنان جامعه در فرایند توسعه مشارکت و نقش اساسی را بر عهده دارند (آندرسون^۲ و همکاران، ۲۰۱۷: ۷۷).

توسعه آن به وسیله خود مردم محلی و در کنار قوانین تصویب شده در برنامه‌های مختلف فضایی-کالبدی انجام می‌گیرد (نانکو و گارسوی^۳، ۲۰۱۶: ۲). توسعه چشم‌انداز مستقل روستایی از اصول پایین به بالا و مشارکت محلی تبعیت می‌کند. برنامه‌ریزی و همکاری، و یارانه دولتی نیز پشتیبانی برای حفظ و توسعه آن می‌باشد (لینگ و پنگ، ۲۰۱۷: ۱۶). در توسعه چشم‌انداز مستقل روستایی علاوه بر مشارکت محلی، عملکرد و منافع، ویژگی یکپارچگی ساکنان، فرهنگ و هنر و اهمیت دادن به هنر، ورودی نیروی انسانی، تخصص فنی و توسعه خلاق روستاییان نقش اساسی دارد (گارسویا و ان-یوگا^۴، ۲۰۰۷: ۱۳۸۵). توسعه چشم‌انداز مستقل روستایی در کشورهای مختلف، به صورت متفاوت بیان شده است. به‌عنوان مثال در ایالات متحده آمریکا انجمن توسعه چشم‌انداز در سال ۱۹۶۰؛ در آلمان، طرح بازسازی روستایی در ۱۹۹۷، در ژاپن طرح بلوک‌های تاریخی و منشور حفاظت از محیط زیست در سال ۲۰۰۰، و در تایوان طرح بازسازی روستایی در سال ۲۰۱۰ برای حفظ محیط زیست و چشم‌انداز روستایی به تصویب رسید (لینگ و پنگ، ۲۰۱۷: ۱). طرح‌های تصویب شده بر مشارکت، ایجاد پایداری و کاهش تخریب‌های محیط زیستی و حفظ چشم‌انداز مستقل روستایی و شهری تاکید داشتند.

در زمینه برنامه‌ریزی و طرح‌ریزی چشم‌انداز مستقل سرزمین و چشم‌انداز مستقل روستایی رویکردهای متفاوتی پدید آمده است که اکثر این رویکردها برگرفته از نظریه زیبایی‌شناسی می‌باشند (لینگ و پنگ، ۲۰۱۷: ۱۶). این رویکردها عبارتند از: رویکردهای مطلوبیت و توسعه چشم‌انداز سرزمین، اکولوژی انسانی کاربردی، اکوسیستم کاربردی، اکولوژی چشم‌انداز سرزمین (ان‌دوبیسی^۵، ۲۰۰۲: ۱۸۳). رویکردهای مطلوبیت چشم‌انداز سرزمین در اوایل قرن نوزدهم شروع شد. این رویکرد سرزمین را براساس شایستگی و تناسب کاربری‌های مختلف ارزیابی می‌کند. در این رویکرد موفقیت بهیه کاربری‌ها و سازگاری کاربری‌ها در سرزمین مورد توجه قرار می‌گیرد (احمدی میرقائد و محمدزاده، ۱۳۹۶: ۶۰). رویکرد اکولوژی انسانی یک مطالعه چند تخصصی است که ساختار اجتماعی انسان را به طبیعت پیوند می‌زند و در این زمینه الگوهای فرهنگی، باورها، دانش و تکنولوژی را مدنظر قرار می‌دهد. رهیافت اکوسیستم کاربردی در برگیرنده روش‌هایی است که ساختار و کارکرد سیمای

1. Hernández
2. Anderson
3. Nunkoo and Gursoy
4. García and Ayuga
5. Ndubisi

سرزمین و چگونگی پاسخ آن‌ها به تأثیرات انسانی و طبیعی بر جوامع را مورد بررسی قرار می‌دهند (ان‌دوبیسی، ۲۰۰۲: ۱۸۵). رویکرد اکولوژی چشم‌انداز بر روی الگوها، فرآیندها و حفاظت سیمای سرزمین تمرکز دارد و به درک تغییرات فضایی و تعاملات بین فرآیندهای بیوفیزیکی و فرهنگی محلی مرتبط است. اکولوژی چشم‌انداز رهیافت فضایی جغرافی‌دانان را با رهیافت عملکردی بوم‌شناسان ادغام می‌کند. یعنی طی این رویکرد ساختار و عملکرد اکوسیستم با هم تلفیق می‌شوند (گیسون^۱، ۲۰۱۵: ۲۱۳). این مطالعات چشم‌انداز و توسعه آن را به صورت ارزش‌ها و مفاهیم فرهنگی در نظر می‌گیرند که از طریق عناصر فیزیکی (مانند انواع شکل زمین و پوشش گیاهی)، عناصر تجمعی (نظیر مقیاس، فرم و رنگ) و خصوصیات روان‌شناختی (مانند پیچیدگی، رموزیت و خوانایی) مشخص می‌شوند (تاسی‌ناری^۲ و همکاران، ۲۰۱۱: ۴۸۶). این رویکردها از هنر و معماری به چشم‌انداز توسعه منتقل گردید. این رویکردها همگی اشاره خاصی به تأثیر بصری تحولات و معیارهای طراحی توسعه داشته‌اند. بر اساس این رویکردها که برگرفته از نظریه زیبایی‌شناسی هستند، در تجزیه و تحلیل عناصر بصری کلیدی چشم‌انداز و اجزای آن، بافت، شکل، قدرت، مدیریت، منابع محلی، مقیاس و غیره مبنای توسعه چشم‌انداز می‌باشند.

عوامل مؤثر بر توسعه چشم‌انداز مستقل

عوامل مختلفی در چشم‌انداز توسعه مستقل روستایی و سیاست‌های اجرایی آن مؤثر هستند (اریس^۳ و همکاران، ۲۰۱۲: ۳۱۷). شناخت این عوامل می‌تواند مدیران و برنامه‌ریزان را در مدیریت و حفاظت مطلوب از چشم‌انداز روستایی یاری رساند (نکبهی و آریازا^۴، ۲۰۱۶: ۱۱۶۰). به‌عنوان مثال چانگ^۵ و همکاران (۲۰۱۱) جنبه‌های مختلفی از جمله فرهنگ، منابع روستایی، روستاهای سبز، اوقات فراغت و تفریح و گردشگری، فرهنگ و هنر روستایی و تاریخ روستا را به عنوان عوامل توسعه چشم‌انداز روستایی در نظر گرفتند. از نظر نانکو و گورسوی^۶ (۲۰۱۶: ۲)، عواملی که باعث توسعه چشم‌انداز مستقل روستایی می‌شوند شامل فرهنگ و هنر روستایی، خلاقیت، برنامه‌ریزی (پایین به بالا) و تخصص فنی روستاییان می‌باشد. ژانگ^۷ و همکاران (۲۰۱۴: ۶۳) معتقدند که توسعه چشم‌انداز مستقل جوامع روستایی فقط به چشم‌انداز طبیعی یک منطقه محدود نمی‌شود. بلکه در بر گیرنده

1. Gibson
2. Tassinari
3. Ares
4. Nekhay and Arriaza
5. Chang
6. Nunkoo and Gursoy
7. Zhang

عوامل جغرافیایی، سازمانی، نهادی و تخصص فنی می‌باشد. اریس^۱ و همکاران (۲۰۱۲: ۳۱۷)، استفاده مجدد از منابع از طریق خلاقیت و استعدادهای محلی و مهارت‌های حرفه‌ای، مشارکت و تفاهم در جامعه از طریق بحث و گفتگو، توسعه خلاق، اختراع خلاق، منابع علمی محلی را مهم‌ترین راه رسیدن به توسعه چشم‌انداز مستقل در جوامع روستایی می‌داند. از نظر لانگ و پینگ (۲۰۱۷) برای بالا بردن کیفیت زندگی و حفظ محیط زیست و توسعه چشم‌انداز مستقل جوامع روستایی، توسعه کشاورزی و استفاده از منابع روستا، تسهیل انسجام اجتماعی در میان ساکنان، رهبری محلی و نقش فعالانه آنها در برنامه‌های توسعه محلی، بالا بردن منابع عملی محلی، سازمان‌های مدنی، شرکت‌ها، کادر رهبری، افراد تحصیلکرده و مشارکت داوطلبانه آنها را مهم‌ترین عوامل موفقیت در توسعه چشم‌انداز مستقل روستایی می‌دانند. از نظر وانگ و ژای^۲ (۲۰۱۳: ۲۲)، فضای نامطلوب یک معضل مشترک در مناطق روستایی است که محیط زندگی و سلامت گردشگری را تحت تاثیر قرار می‌دهد. آنها دادن پارانه مستقل به جوامع روستایی، از بین بردن مکان‌های آشفته و بهم ریخته، جلوگیری از ساخت و ساز بدون طرح و برنامه و تمرکز بر بهبود محیط زیست و محوطه سازی سبز در نواحی روستایی را عوامل مؤثر در توسعه چشم‌انداز مستقل در جوامع روستایی بر شمارند. نوآنکو و گورسوی (۲۰۱۶) در بیان عوامل مهم در توسعه چشم‌انداز مستقل روستایی، بیان کردند که در برنامه و رویکرد توسعه مستقل روستایی باید توسعه گردشگری توجه قرار گیرد.

در خصوص ارتباط عوامل توسعه چشم‌انداز مستقل و توسعه گردشگری نظریات مختلفی بیان شده است. به‌عنوان مثال، کارسون و یاکوبس^۳ (۲۰۰۵) فرهنگ و هنر و توسعه خلاق روستایی که از عوامل توسعه مستقل هستند را پشتیبان توسعه گردشگری روستایی می‌دانند. هوگارت و بالر^۴ (۲۰۱۶) معتقدند که برداشت بازدیدکنندگان از چشم‌انداز و منابع روستا می‌تواند در توسعه گردشگری روستایی نقش مهمی ایفا کند؛

زیرا ویژگی‌های مناطق روستایی از قبیل انواع مسکن و فعالیت‌های فرهنگی روستایی می‌تواند گردشگری روستایی را توسعه دهد. از نظر اوری‌آده و رابینسون^۵ (۲۰۱۷) چشم‌انداز روستایی و فرهنگ جوامع محلی، یا شیوه زندگی خاص، به‌طرز روزافزونی به مقاصد و بازارهای گردشگری تبدیل می‌شوند. از نظر آنها موارد فوق از عناصر مهم توسعه گردشگری روستایی است. کاستر و کارسون^۶ (۲۰۱۹) معتقداند که استراتژی‌های توسعه روستایی و سیاست‌هایی توسعه گردشگری روستایی

---

1. Ares

2. Wang and Zhai

3. Carson and Jacobsen

4. Hoggart and Buller

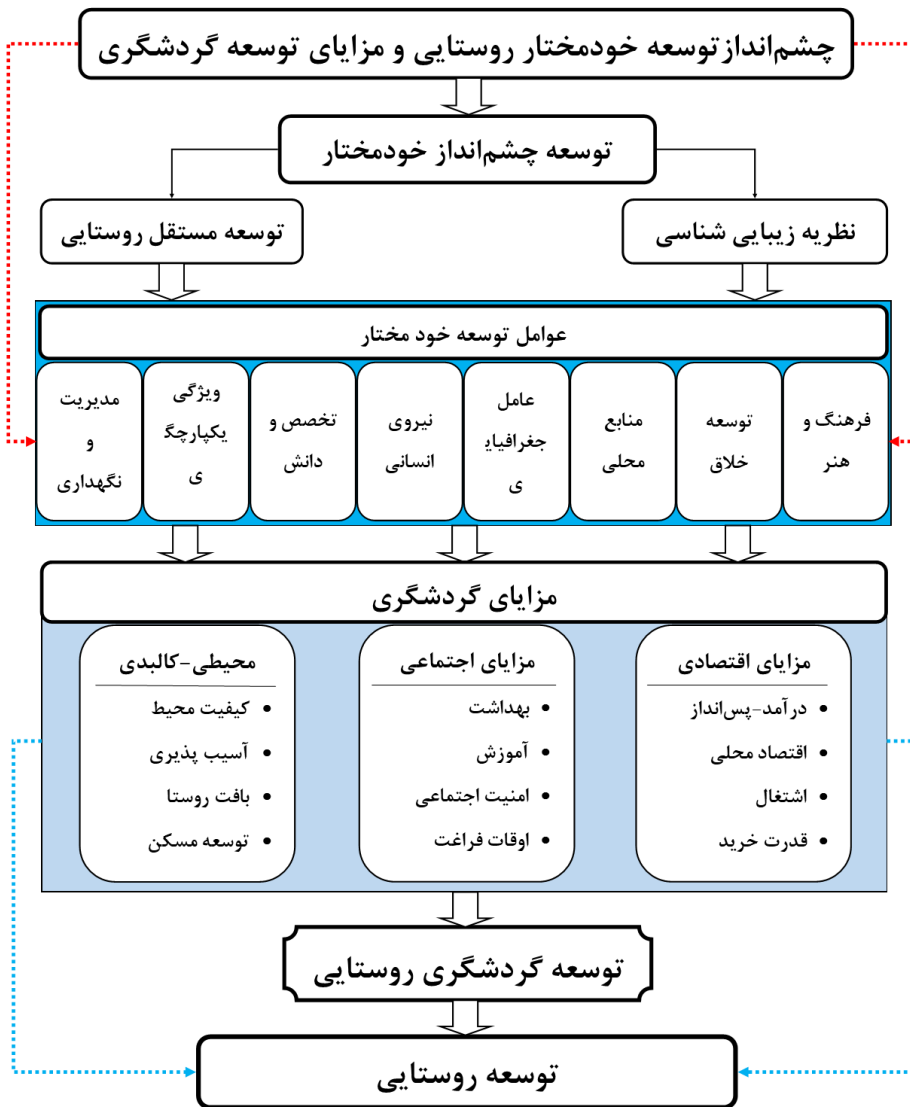
5. Oriade and Robinson

6. Koster and Carson

وابسته به فضاها و خصوصیات جغرافیایی هر روستا می‌باشد. چرا که روستاها در مناطق مختلف جغرافیایی واقع شده‌اند که منجر به ایجاد فرصت‌ها و چالش‌های متفاوتی در توسعه گردشگری می‌شود. لذا توسعه مستقل روستایی وابسته به شرایط جغرافیایی می‌باشد. چیم‌میک^۱ و همکاران (۲۰۲۰) معتقدند که از منظر جغرافیای گردشگری، ایده‌های مختلفی از جمله فاصله، ویژگی‌های فضایی، تاریخی، اقتصادی و فرهنگی متفاوت توسط چارچوب‌های نهادی و سیاسی بر توسعه گردشگری اثرگذار هستند. رسولی‌منش^۲ و همکاران (۲۰۱۷) اظهار داشتند که زمانی مردم محلی از توسعه مستقل و گردشگری حمایت می‌کنند که برای آن‌ها مزایایی به همراه داشته باشد. لی^۳ (۲۰۱۳) معتقد است که ساکنان با توجه به مزایا و هزینه‌های گردشگری تصمیم می‌گیرد که از برنامه‌های توسعه گردشگری حمایت کنند یا نه. یعنی اگر ساکنان میزبان احساس کنند که بهره‌مندی آنها از مزایای گردشگری بیشتر از تحمیل هزینه‌های آن است، از توسعه گردشگری و برنامه‌های توسعه آن حمایت می‌کنند (گورسوی^۴ و همکاران، ۲۰۰۲: ۸۰). برعکس، اگر هزینه‌های توسعه گردشگری بیش از منافع آن باشد، به مخالفت با آن می‌پردازند (سو^۵ و همکاران، ۲۰۱۶: ۵). بنابراین می‌توان گفت که حمایت ساکنان از توسعه مستقل روستایی و برنامه‌های توسعه گردشگری، یک عامل مهم برای توسعه گردشگری و استفاده از مزایای آن می‌باشد. مزایای توسعه گردشگری در ابعاد مختلفی قابل تقسیم‌بندی است. از نظر هریرلا و تیکاو^۶ (۲۰۱۸) گردشگری روستایی منبعی برای اشتغال و درآمد روستایی بوده که می‌تواند ابزار مهمی برای توسعه اقتصادی-اجتماعی و اکولوژیکی جوامع روستایی قلمداد شود؛ به طوری که توسعه آن به‌عنوان یکی از استراتژی‌های توسعه روستایی مزایای بسیاری برای پایداری روستایی به دنبال دارد. از نظر گوزمان‌پارا^۷ و همکاران (۲۰۱۵) گردشگری روستایی مزایای بسیاری برای جوامع روستایی به همراه دارد. ولی مهم‌ترین مزایای گردشگری تحرک اقتصاد روستایی و فراهم کردن جایگزینی برای استفاده از منابع محلی در آنها است. هر چند گردشگرای مزایای بسیاری برای جوامع روستایی دارد، ولی در این پژوهش ابعاد، اقتصادی، اجتماعی و محیطی - کالبدی و شاخص‌های مرتبط با آن در نظر گرفته شد.

-
1. Chim-Miki
  2. Rasoolimanesh
  3. Lee
  4. Gursoy
  5. Su
  6. Harilal and Tichaawa
  7. Guzman-Parra

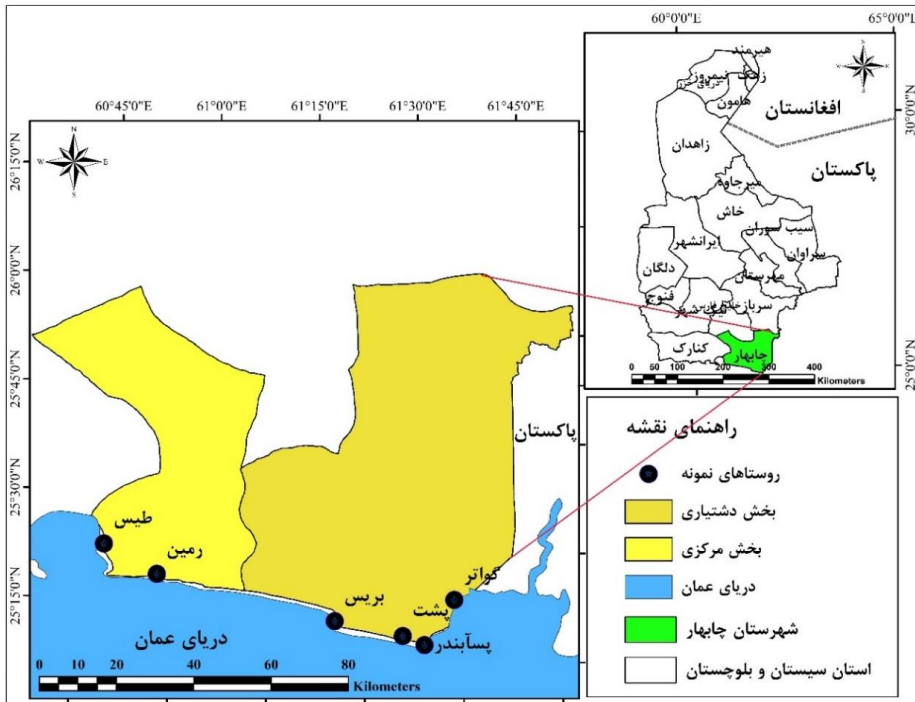

شکل ۱- مدل مفهومی پژوهش، یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۹

منطقه مورد مطالعه

شهرستان چابهار در جنوب شرقی کشور و بر روی جلگه ساحلی دریای عمان در استان سیستان و بلوچستان واقع گردیده است. این شهرستان از سمت شمال به شهرستان‌های سرباز و نیکشهر، از

جنوب به دریای عمان، از شرق به پاکستان و از غرب به شهرستان کنارک محدود شده است. مساحت شهرستان چابهار حدود ۹۷۳۹ کیلومتر مربع است که شرقی‌ترین شهرستان ساحل جنوبی کشور محسوب می‌شود (سالنامه آماری استان سیستان و بلوچستان، ۱۳۹۵: ۲۳). طبق سرشماری سال ۱۳۹۵ شهرستان چابهار دارای ۲۸۳۲۰۴ نفر جمعیت (۶۸۱۴۷ خانوار) بوده که از این تعداد ۱۱۲۴۰۹ نفر در نقاط شهری و ۱۷۰۷۷۸ نفر از آنها نیز در نقاط روستایی ساکن می‌باشند (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵). این شهرستان از دو بخش دشتیاری، و مرکزی، ۷ دهستان و ۱۶۱ روستا دارای سکنه تشکیل شده است. سطح زیر کشت محصولات زراعی این شهرستان ۱۸۲۶ هکتار و سطح زیر کشت محصولات دائمی (باغی) ۴۵۸۴/۲ هکتار می‌باشد. محصولات منحصر به فرد منطقه شامل موز، انبه، تمر هندی، کنار پیوندی، پاپایا، گواوا، چیکو، گل‌های زینتی و صیفی‌جات می‌باشند. صید و صیادی همچون صید و پرورش میگو در آب‌های آزاد به‌عنوان زیر بخش‌های کشاورزی نقطه طلاق اقتصاد روستایی شهرستان چابهار می‌باشد (طرح جامع شهرستان چابهار، ۱۳۸۸). در کنار این محصولات که هر کدام می‌توانند گردشگرانی را به خود جذب کنند. آب و هوای معتدل، وجود گلفشان‌های متعددی، سواحل صخره‌ای و زیبا، مساجد زیبای محلی، بافت سنتی و زندگی دیدنی بلوچ‌ها با کپرهای خود، درخت انجیر معابد و آثار فراوان تاریخی از جمله جاذبه‌های توریستی این بندر زیبا هستند (شکل‌های ۳ تا ۶)؛ که لزوم توجه به گردشگری روستایی در این منطقه را دو چندان کرده است. امرار معاش اصلی روستاییان این شهرستان وابسته به فعالیت‌های صیادی می‌باشد. کشاورزی در این منطقه نیز اغلب به‌طور سنتی انجام می‌شود و شامل کشت محصولات و میوه‌های گرمسیری است، پرورش دام در گله‌های کوچک چند راسی بز و شتر می‌باشد. در شکل (۲) موقعیت شهرستان چابهار نسبت به استان، و شهرستان‌های دیگر آورده شده است.

شکل ۲- نقشه موقعیت منطقه مورد مطالعه و روستاهای نمونه، یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۹

شکل ۳- جاذبه‌های گردشگری منطقه (تصویر راست: کپرهای بلوچی، سمت چپ: سواحل ماسه‌ای (روستای درک))

نویسندگان، ۱۳۹۹

شکل ۴- جاذبه‌های گردشگری منطقه (کوه‌های مریخی در نزدیکی روستای پشت)، نویسندگان، ۱۳۹۹

شکل ۵- جاذبه‌های گردشگری منطقه (گل‌فشان سند میر ثوبان با خاصیت گل درمانی)، نویسندگان، ۱۳۹۹

روش تحقیق

پژوهش حاضر از نظر هدف، کاربردی و روش انجام آن ترکیبی (کمی و کیفی) می‌باشد. مطالعات نظریه‌ای از طریق روش اسنادی، اطلاعات و داده‌های میدانی نیز از طریق پرسش‌نامه (با طیف لیکرت و پرسش‌نامه مدل گسترش عملکرد کیفیت)، مصاحبه و مشاهده جمع‌آوری شد. به منظور کمک به تحلیل داده‌های کمی و به دست آوردن اطلاعات و تجربیات خانوارهای محلی و بررسی وضعیت ارتباط شاخص‌ها در روستاهای مورد مطالعه از مصاحبه بهره گرفته شد. از روش مشاهده برای شناسایی و معرفی جاذبه‌های گردشگری روستایی منطقه استفاده شد که برخی از تصاویر جاذبه‌ها در متن مقاله آورده شد. سطوح و مقیاس داده‌ها ترتیبی و فاصله‌ای بوده، و توزیع متغیرها نرمال بوده است. جامعه آماری تحقیق شامل خانوارهای روستاهای ساحلی شهرستان چابهار می‌باشد (N=۳۷۲۰).

برای تعیین حجم نمونه، با استفاده از فرمول کوکران ۲۸۰ خانوار انتخاب شد. از بین روستاهای شهرستان چابهار با توجه هدف تحقیق، با روش نمونه‌گیری هدفمند ۶ روستای ساحلی که دارای جاذبه‌های گردشگری بوده به عنوان روستاهای مورد مطالعه انتخاب شد. برای انتخاب تعداد نمونه هر روستا نیز از روش سهمیه‌ای و فرمول تعیین حجم نمونه^۱ استفاده شد (جدول ۱).

جدول ۱- ویژگی‌های جمعیتی و تعداد نمونه روستاهای مورد مطالعه

ردیف	نام روستا	تعداد خانوار	جمعیت روستا	تعداد نمونه
۱	تیس	۱۵۲۶	۶۳۴۸	۱۱۵
۲	بریس	۸۶۳	۴۴۸۸	۶۵
۳	رمین	۸۳۵	۳۸۲۱	۶۳
۴	پسابندر	۲۱۴	۱۰۹۳	۱۶
۵	شهرک مسکونی گواتر	۱۲۱	۶۸۸	۹
۶	پشت	۱۶۱	۸۵۸	۱۲
	جمع کل	۳۷۲۰	۱۷۲۹۶	۲۸۰

منبع: مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵ و یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۹

برای پاسخگویی به پرسش‌های تحقیق و تجزیه و تحلیل داده‌ها از روش‌های آماری (توصیفی و استنباطی) استفاده شد. برای شناسایی و میزان اهمیت شاخص‌ها و عوامل توسعه چشم‌انداز خودمختار از آزمون رتبه‌ای هم‌انباشتگی نامحدود اکتشافی^۲ (روش جوهانسن^۳) استفاده شد. در این آزمون با توجه به مقادیر ویژه (مقدار عددی)، ضمن شناسایی عوامل و شاخص‌ها، می‌توان آن‌ها را رتبه‌بندی کرد. سپس با استفاده از مدل گسترش عملکرد کیفیت^۴ (QFD) به بررسی اهمیت و ارتباط بین عوامل توسعه مستقل و مزایای توسعه گردشگری روستایی پرداخته شد. برای شناسایی استراتژی‌های توسعه چشم‌انداز مستقل روستایی و توسعه گردشگری روستایی و با توجه شاخص‌های مورد استفاده از مصاحبه و نتایج مدل QFD به صورت ترکیبی استفاده شد. روایی پرسش‌نامه با استفاده از روایی محتوا و توسط افراد متخصص مورد تأیید قرار گرفت. برای سنجش پایایی از ۳۰ پرسش‌نامه نمونه پیش‌آزمون گرفته شد و ضریب اعتماد با روش آلفای کرونباخ

$$۱. فرمول تعیین حجم نمونه = \frac{\text{تعداد پرسشنامه} \times \text{تعداد خانوار روستا}}{\text{کل خانوار}}$$

2. Unrestricted Cointegration Rank Test (Trace)
3. Johansen
4. Quality Function Deployment

محاسبه شد. آلفای کل برابر ۰/۸۵ بود (بالتر از ۰/۷۰)، که نشان‌دهنده پایایی قابل قبول ابزار سنجش است (جدول ۲).

جدول ۲- آلفای محاسبه‌شده برای هر متغیر

متغیر	تعداد گویه	میزان آلفای کرونباخ
عوامل توسعه چشم‌انداز خودمختار	۳۰	۰/۸۴
ابعاد و مزایای توسعه گردشگری	۵۰	۰/۸۷
کل	۸۰	۰/۸۵

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۹

مدل گسترش عملکرد کیفیت (QFD)

مدل گسترش عملکرد کیفیت (QFD) در دهه ۱۹۶۰ توسط شرکت‌های ژاپنی پیشنهاد شد (ونگ^۱ و همکاران، ۲۰۰۹: ۶۸). QFD ابزار کیفی پیشرفته‌ای است که سهم بازار را از طریق جلب رضایت مشتریان واقعی محصول نشان می‌دهد. در این مدل ارتباط بین دو یا چند آیتیم به این صورت است: صفر به معنی عدم وابستگی؛ ۱ همبستگی کم، ۳ همبستگی متوسط، ۵ همبستگی بسیار، ۲ و ۴ نیز همبستگی بینابین این طیف در نظر گرفته می‌شوند (اسکیلو^۲ و همکاران، ۲۰۱۷: ۱۲۹). برای اجرای این مدل ابتدا شاخص‌های متغیر مستقل با استفاده از آزمون‌های رتبه‌ای اولویت‌بندی می‌شود. سپس با استفاده از پرسش‌نامه QFD اهمیت ارتباطها (با استفاده از طیف ۰ تا ۵ مدل) با متغیر وابسته محاسبه می‌شود. در نهایت با استفاده از ماتریس ارتباط و با روش‌های کیفی (مانند مصاحبه عمقی) راهبردهای اجرایی ارائه می‌شوند. هر چند این مدل ابتدا در مباحث مدیریتی مطرح شد ولی به تدریج وارد مباحث برنامه‌ریزی روستایی شد. به عنوان مثال اسکیلو^۳ و همکاران (۲۰۱۷) از این روش برای بررسی ارتباط سیاست‌های سوخت زیستی و منافع ذینفعان استفاده کردند. هانگ و یانگ^۴ (۲۰۱۸) از این روش برای بررسی ارتباط توسعه کشاورزی و شاخص‌های توسعه روستایی استفاده کردند.

یافته‌های تحقیق

توزیع ویژگی‌های فردی پاسخگویان (جدول ۳) نشان داد که بیشترین فراوانی گروه سنی، که به چهار گروه، بین ۲۱ تا ۳۰، ۳۱ تا ۴۰، ۴۱ تا ۵۰ و ۵۰ سال به بالا تقسیم‌شده است؛ متعلق به گروه

1. Weng
2. Schillo
3. Schillo
4. Huang and Yang

۳۱ تا ۴۰ سال با ۴۲/۵ درصد است. از نظر جنسیت از بین ۲۸۰ پاسخگو ۸۷/۹ درصد مرد و بقیه زن بوده‌اند. از نظر تحصیلات ۴۵/۳ درصد مربوط به لیسانس بوده است. از نظر تأهل، ۹۲/۵ درصد پاسخگویان متأهل بوده‌اند و مابقی مجرد بوده‌اند. از نظر اشتغال، ۴۱/۲۲ درصد پاسخگویان دارای شغل آزاد مانند صیادی، تجارت، خرید و فروش و مشاغل غیردولتی بوده‌اند. ۹۸/۹ درصد پاسخگویان بیان داشتند که دارای مسکن شخصی هستند و مابقی یا اجاره نشین بوده و در ازای خدمات ساکن بوده‌اند.

جدول ۳- توزیع فراوانی جمعیت مورد مطالعه یا جمعیت هدف

مشخصات پاسخ دهنده	بیشترین پاسخگو	تعداد	درصد
سن	بین ۳۱ تا ۴۰ سال	۱۱۹	۴۲/۵
جنسیت	مرد	۲۴۴	۸۷/۹
تحصیلات	لیسانس	۱۰۹	۳۸/۹
تأهل	متاهل	۲۵۹	۹۲/۵
شغل اصلی	آزاد	۱۱۳	۴۰/۴
نوع مالکیت مسکن	شخصی	۲۷۷	۹۸/۹

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۹

ارزیابی شاخص‌ها و عوامل توسعه چشم‌انداز خودمختار روستایی

برای بررسی عوامل و شاخص‌های توسعه چشم‌انداز خودمختار روستایی در شهرستان چابهار و پاسخ به سوال اول پژوهش، از آزمون رتبه‌ای هم‌انباشتگی نامحدود اکتشافی استفاده شد و وزن عوامل و شاخص‌ها به توجه به مقادیر ویژه به دست آورده شد. بررسی عوامل توسعه چشم‌انداز مستقل روستایی نشان داد که منابع محلی با مقدار ویژه (۰/۱۴۶)، به‌عنوان مهم‌ترین عامل شناسایی شد.

در روستاهای شهرستان نیز پاسخگویان معتقد بودند که وجود منابع محلی، مناظر و توان و عملکرد اقتصادی و میزان استفاده عموم از مکان‌های تفریحی در وضعیت مناسبی قرار دارد. روستاهای منطقه از نظر منابع محلی بسیار غنی می‌باشد. ولی در برنامه‌ریزی توسعه در این منطقه (همانند سایر روستاهای کشور) به منابع محلی توجه چندانی نشده است. این در حالی است که وجود منابع محلی می‌تواند به عنوان محصولات گردشگری به گردشگران ارائه شود. در بین شاخص‌های این عامل مناظر و چشم‌انداز، منابع محلی و عملکرد اقتصادی مؤثرترین شاخص‌ها می‌باشند.

فرهنگ و هنر یک منطقه می‌تواند به عنوان سنگ‌بنای توسعه روستایی در نظر گرفته شود. به همین خاطر پاسخگویان عامل فرهنگ و هنر با مقدار ویژه (۰/۱۴۳) را به عنوان دومین عامل مهم در زمینه توسعه چشم‌انداز مستقل روستایی شناسایی نمودند. در این زمینه فرهنگ غنی در روستاهای منطقه متأثر از فرهنگ غنی قوم بلوچ که از بومیان اصلی در کشور می‌باشند، چشم‌انداز هنری روستایی (صنایع دستی و سنتی) مانند سکه‌دوزی و سوزن‌دوزی که از صنایع دستی مشهور منطقه می‌باشد، و مساجد اهل تسنن که قدمتی تاریخی دارند (مسجد تیس) هر کدام می‌توانند به عنوان عاملی مهم باعث توسعه روستاهای منطقه شوند و به عنوان محصولات گردشگری به گردشگران عرضه شود. در بین شاخص‌های این عامل میراث فرهنگی، چشم‌انداز هنری و اماکن تاریخی- فرهنگی مؤثرترین شاخص‌های این عامل می‌باشند.

همانطوری که مشخص است، طیف وسیعی از عوامل مختلف بر توسعه محلی تأثیر می‌گذارد که در برنامه‌ریزی برای توسعه آن ضروری هستند. در زمینه عوامل توسعه چشم‌انداز مستقل روستایی پاسخگویان عامل جغرافیایی با مقدار ویژه (۰/۱۲۱) را به عنوان سومین عامل مهم معرفی نمودند. در روستاهای شهرستان چابهار شرایط جغرافیایی مانند آب و هوای ملایم (پاییز تا بهار) از عوامل مهم در زمینه توسعه مستقل روستایی می‌باشد. یافته‌ها در خصوص شاخص‌های عامل جغرافیایی نشان داد که آب و هوا، موقعیت سکونتگاه‌ها، حفظ محیط‌زیست و جاذبه‌های گردشگری و شاخص اولویت دادن به توسعه گردشگری روستایی به ترتیب در اولویت‌های اول تا چهارم قرار داشته‌اند.

یکی از عوامل تأثیرگذار و محرک توسعه، سرمایه انسانی می‌باشد که نقش تعیین‌کننده‌ای بر فرایند توسعه روستایی دارد. استفاده از سایر عوامل توسعه بستگی به سرمایه انسانی و تخصص آنها دارد. پاسخگویان عامل نیروی انسانی با مقدار ویژه (۰/۱۱۹) را به عنوان چهارمین عامل مهم در موفقیت توسعه چشم‌انداز مستقل روستایی در نظر گرفتند. در این زمینه و برای توسعه روستایی، و حفاظت از منابع طبیعی باید به دنبال آموزش و مهارت کادر رهبری محلی (مدیریت روستایی)، افزایش میزان تحصیلکرده‌های روستایی، و جلب مشارکت داوطلبانه آنها در کسب و کارهای گردشگری و امور روستاها بود. افزایش کیفیت چشم‌انداز توسعه روستایی و حفظ آن نیز وابسته به همکاری و مشارکت می‌باشد. در بین شاخص‌های این عامل، مشارکت داوطلبانه، نیروی انسانی تحصیلکرده، مهارت کادر رهبری در اولویت‌های اول تا چهارم قرار دارند.

ویژگی یکپارچگی با مقدار ویژه (۰/۱۰۷) پنجمین عامل مهم در موفقیت توسعه چشم‌انداز مستقل می‌باشد. در این زمینه پاسخگویان معتقد بودند که یکپارچگی فرهنگی، و انسجام بین مردم محلی در روستاهای منطقه در وضعیت مناسبی قرار دارد. روستاهای شهرستان چابهار با توجه به

اینکه اکثر از قوم بلوچ می‌باشند از نظر یکپارچگی فرهنگی در سطح مناسبی قرار دارند. از نظر انسجام اجتماعی نظر روستاهای منطقه مورد مطالعه در وضعیت خوبی قرار دارند و پاسخگویان در منطقه خود بر این شاخص‌ها تاکید داشته‌اند. در بین شاخص‌های این عامل، انسجام محلی، و یکپارچگی فرهنگی موثرترین شاخص شناسایی شدند.

توسعه خلاق با ضریب عددی (۰/۱۰۱) ششمین عامل مهم در زمینه موفقیت چشم‌انداز روستایی می‌باشد. پاسخگویان اظهار داشتند که منابع علمی در روستا، میزان بازیافت ضایعات (زباله و غیره) در اطراف جاذبه‌های گردشگری، میزان اختراع و توسعه خلاق در بین اهالی روستا (کارآفرینی)، و ارتباط مردم محلی با محیط زیست روستا و محیط جاذبه‌های گردشگری در سطح پایینی می‌باشد. تخصص و دانش با ضریب عددی (۰/۰۹۱) هفتمین عامل مهم در موفقیت توسعه چشم‌انداز روستایی می‌باشد. از بین شاخص‌های عامل تخصص و دانش نشان استفاده از دانش بومی مهم‌ترین شاخص این عامل می‌باشند. عامل مدیریت و نگهداری با ضریب عددی (۰/۰۸۲) در اولویت آخر قرار گرفته و پاسخگویان از بین شاخص‌های آن، شاخص کیفیت ساخت و ساز اماکن اسکان گردشگران را برای توسعه مستقل روستایی ضروری دانسته‌اند. یافته‌ها نشان داد که عوامل و شاخص‌های با علامت (***)، در سطح معنی‌داری ۰/۰۰۱ و عوامل و شاخص‌های با علامت (*) و در سطح ۰/۰۰۵ در توسعه مستقل روستایی اهمیت بیشتری داشته‌اند. شاخص‌هایی که علامتی نداشته‌اند اهمیت چندانی نداشته و کمترین اثرگذاری نیز مربوط به این متغیرها بوده است (جدول ۴).

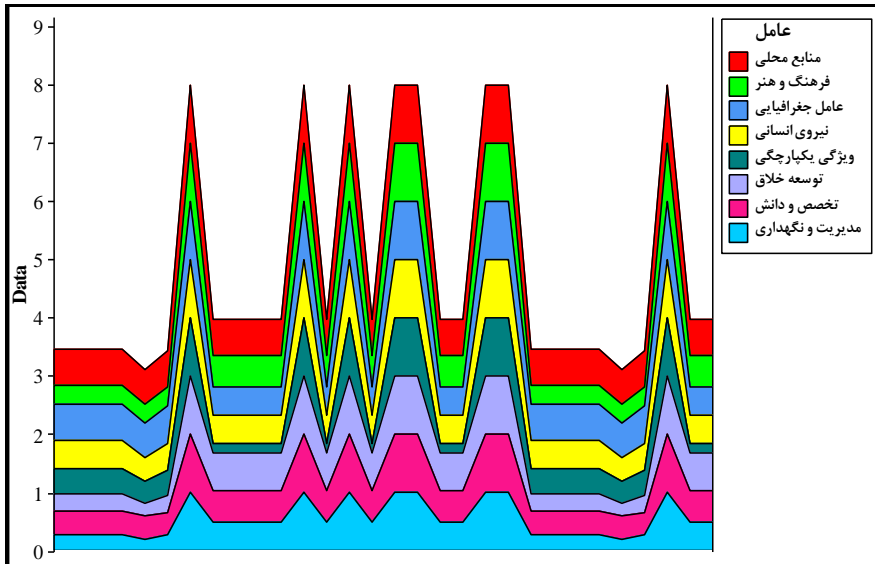
جدول ۴- سنجش وضعیت شاخص‌ها و عوامل توسعه چشم‌انداز مستقل نواحی روستایی

رتبه	آماره	مقدار ویژه	نماد	شاخص	رتبه	آماره	مقدار ویژه	نماد	عامل
۱۰	۳۹۵/۳۲۱	۰/۱۰۶**	Q11	فرهنگ غنی بومی	۲	۳۸۹/۹۷۲	۰/۱۴۳**	Q1	فرهنگ و هنر
۹	۲۷۶/۰۲۳	۰/۱۰۹**	Q12	چشم‌انداز هنری					
۳	۴۹۸/۵۷۲	۰/۱۳۵**	Q13	میراث فرهنگی-تاریخی					
۲۰	۵۸/۳۷۰	۰/۰۷۹*	Q21	منابع علمی محلی	۶	۲۱۱/۵۹۲	۰/۱۰۱*	Q2	توسعه خلاق
۲۴	۵۳/۳۷۳	۰/۰۵۳*	Q22	بازیافت و استفاده مجدد					
۲۶	۳۰/۳۱۱	۰/۰۲۱	Q23	اختراع خلاق					
۱۱	۳۱۶/۳۱۴	۰/۱۰۳**	Q24	ارتباط زیست محیطی					
۲	۶۸۴/۳۲۱	۰/۱۴۴**	Q31	منابع محلی	۱	۴۳۷/۴۴۲	۰/۱۴۶**	Q3	منابع محلی و عملکرد
۱	۷۰۰/۹۹۸	۰/۱۴۵**	Q32	مناظر و چشم‌انداز					
۱۳	۲۹۹/۱۴۸	۰/۱۰۲**	Q33	عملکرد اقتصادی					

۲۲	۶۵/۳۵۵	۰/۰۶۸*	Q34	استفاده عمومی					
۱۵	۲۳۹/۴۱۳	۰/۰۹۹**	Q41	برنامهریزی جامع	۳	۲۶۳/۶۸۵	۰/۱۲۱**	Q4	عامل جغرافیایی
۲۸	۱۷/۳۷۹	۰/۰۱۷	Q42	اولویت توسعه					
۴	۳۷۸/۳۵۲	۰/۱۳۱**	Q43	شرایط جغرافیایی					
۵	۴۱۹/۵۹۷	۰/۱۲۶**	Q44	موقعیت سکونت					
۱۸	۱۹۲/۳۸۴	۰/۰۸۶*	Q51	کادر رهبری	۴	۲۳۹/۹۹۳	۰/۱۱۹**	Q5	نیروی انسانی
۱۴	۲۵۱/۲۸۸	۰/۱۰۱**	Q52	افراد تحصیلکرده					
۲۳	۵۷/۰۰۴	۰/۰۵۴*	Q53	کارکرد اجرا					
۶	۳۸۳/۲۹۳	۰/۱۲۲**	Q54	مشارکت داوطلبانه					
۲۷	۲۱/۲۸۷	۰/۰۲۱	Q61	تخصص فنی	۷	۱۹۸/۲۳۷	۰/۰۹۱*	Q6	تخصص و دانش
۸	۳۰۸/۳۷۶	۰/۱۱۲**	Q62	دانش بومی					
۱۷	۱۳۶/۰۴۸	۰/۰۸۸*	Q63	دانش نوین					
۱۹	۱۸۵/۱۰۶	۰/۰۸۳*	Q71	تمرکز عملکرد	۵	۲۲۹/۱۸۱	۰/۱۰۷**	Q7	ویژگی یکپارچگی
۱۲	۲۸۸/۸۰۸	۰/۱۰۳**	Q72	یکپارچگی فرهنگی					
۲۹	۱۷/۳۷۳	۰/۰۱۵	Q73	ویژگی ظاهری					
۷	۳۴۵/۴۳۷	۰/۱۱۵**	Q74	انسجام محلی					
۲۵	۳۱/۷۱۳	۰/۰۳۲	Q81	شیوه اداره	۸	۱۸۵/۸۹۷	۰/۰۸۲*	Q8	مدیریت و نگهداری
۲۱	۷۸/۹۲۳	۰/۰۷۵*	Q82	مدیریت زیربخش					
۱۶	۶۲۱/۶۹۸	۰/۰۹۸**	Q83	کیفیت ساخت و ساز					
۳۰	۱۱/۲۵۶	۰/۰۱۲	Q84	قابلیت تعمیر و نگهداری					
آزمون اکتشافی تحلیلی ۳۰ آیتم همجمعی (S) در سطح ۰/۰۰۱									
* نشان دهنده رد فرضیه صفر در سطح ۰/۰۰۵									
** رد فرضیه صفر در سطح ۰/۰۰۱؛ معنی‌داری آزمون مک‌کینن-هاگ-میشل (۱۹۹۹)									

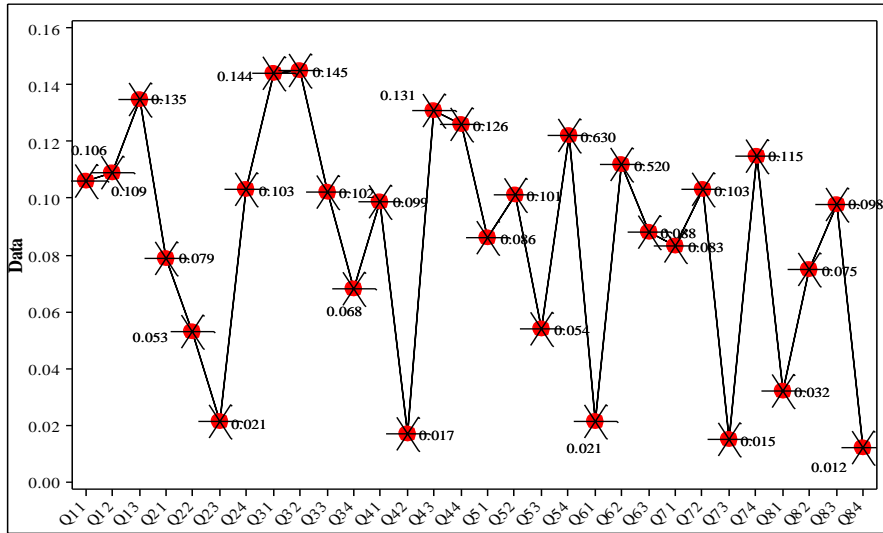
منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۹

در مورد عوامل کلی توسعه چشم‌انداز مستقل روستایی (با توجه به شدت و ضعف عوامل در شکل ۶) می‌توان گفت که منابع محلی، فرهنگ و هنر، عامل جغرافیایی، نیروی انسانی، توسعه خلاق، تخصص و دانش، و مدیریت و نگهداری به ترتیب مهم‌ترین عوامل موثر بر توسعه چشم‌انداز مستقل روستایی شناسایی شده‌اند. از بین ۸ عامل، معنی‌داری آزمون مک‌کینن-هاگ-میشل (۱۹۹۹) در سطح معنی‌داری ۰/۰۰۰ معنی‌داری و مطلوبیت پنج عامل (علامت **) منابع محلی و عملکرد، فرهنگ و هنر، عامل جغرافیایی، نیروی انسانی و ویژگی یکپارچگی را تأیید می‌کند.

شکل ۶- شدت و ضعف اثر یک از عوامل بر توسعه چشم‌انداز خودمختار روستایی، یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۹

بررسی و مقایسه شاخص‌های توسعه مستقل روستایی به صورت کلی نشان می‌دهد که مناظر و چشم‌انداز، منابع محلی، میراث فرهنگی و تاریخی، شرایط جغرافیایی، موقعیت سکونت، مشارکت داوطلبانه، انسجام محلی، دانش بومی، چشم‌انداز هنری و فرهنگ غنی بومی به ترتیب در اولویت‌های اول تا دهم قرار گرفته و مهم‌ترین شاخص‌های موثر بر توسعه چشم‌انداز مستقل در نواحی روستایی می‌باشند. وزن شاخص‌ها در شکل (۷) آورده شده‌اند.

شکل ۷- مقادیر شاخص‌های توسعه چشم‌انداز خودمختار روستایی، یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۹

ارتباط عوامل توسعه چشم‌انداز روستایی و مزایای توسعه گردشگری (گسترش عملکرد کیفیت (QFD))

برای بررسی ارتباط بین عوامل توسعه مستقل روستایی و مزایای توسعه گردشگری در روستاهای ساحلی شهرستان چابهار و در راستای پاسخ به سوال دوم پژوهش، از مدل QFD استفاده شد. برای اجرای مدل و بررسی ارتباط بین دو متغیر ابتدا عوامل و شاخص‌های توسعه چشم‌انداز مستقل با استفاده از آزمون رتبه‌ای هم‌انباشتگی نامحدود اکتشافی وزن عوامل مشخص شد. سپس با استفاده از پرسش‌نامه مدل QFD اهمیت ارتباط عوامل (با استفاده از طیف ۰ تا ۵ این مدل) با مزایای توسعه گردشگری روستایی محاسبه و ماتریس مدل تشکیل شد. ماتریس رابطه بین عوامل و مزایای توسعه گردشگری در (جدول ۵) آورده شد. در این ماتریس از وزن کلی به دست آمده در جدول (۴) و ضریب ارتباط بین هر آیتم (پرسش‌نامه QFD) برای تعیین اولویت‌ها و ارتباطات استفاده شد. برای مثال، در جدول (۵) وزن شاخص درآمد و پس‌انداز طبق مدل QFD به صورت رابطه زیر محاسبه شده است:

$$0.143*3+0.101*5+0.146*5+0.121*4+0.119*5+0.091*4+0.107*4+0.082*5=3.945$$

بررسی یافته‌های مدل QFD و طبق ماتریس ارتباط نشان داد که عوامل توسعه چشم‌انداز مستقل روستایی در روستاهای ساحلی شهرستان چابهار بیشترین ارتباط را با حفظ و افزایش کیفیت محیط زیست روستاها داشته است و اولویت اول مربوط به حفاظت از محیط زیست روستاهای ساحلی بوده است. حفظ گونه‌های گیاهی و جانوری منطقه، حفظ زیبایی سواحل، مدیریت زباله و پسماند در

روستاهای ساحلی شهرستان چابهار به عنوان عوامل مهمی برای توسعه گردشگری روستایی عمل می‌کنند. حفاظت از موارد فوق از طریق توسعه فرهنگ مردم محلی، توسعه خلاق، نیروی انسانی تحصیلکرده، تخصص و دانش و مدیریت و نگهداری عناصر توسعه روستاهای منطقه (که همگی از عوامل توسعه مستقل روستاهای هستند) میسر می‌شود. هنگامی که محیط زیست روستاهای ساحلی از طریق برنامه‌های جامع توسعه چشم‌انداز روستایی حفظ شود، علاوه بر اینکه جاذبه‌های گردشگری روستایی در منطقه حفظ می‌شوند، تعداد گردشگران روستایی افزایش می‌یابد، ارائه محصولات محلی مرتبط به گردشگری غنی‌تر می‌شود، بازاریابی گردشگری و فعالیت‌های روستایی توسعه می‌یابد، فروش محصولات محلی به گردشگران افزایش می‌یابد.

بنابراین، نگهداری و حفاظت از محیط زیست سواحل و روستاهای منطقه در مباحث توسعه مستقل روستایی و توسعه گردشگری روستایی بسیار مهم است. یافته‌ها نشان داد که کاهش آسیب‌پذیری در اولویت دوم اهمیت قرار گرفته است. کاهش آلودگی زیست‌محیطی، کاهش ترافیک و آلودگی صوتی، آلودگی منابع خاک و سواحل، کاهش رهاسازی زباله در ساحل به‌عنوان پایه و اساس حفظ کیفیت محیط همراه با چشم‌انداز طبیعی و بوم‌شناسی، و خدمات گردشگری مطلوب می‌باشد. طبق ماتریس مقایسه یافته‌ها نشان داد که عوامل فرهنگ و هنر، نیروی انسانی، تخصص و دانش و مدیریت و نگهداری بیشترین ارتباط را با کاهش آسیب‌پذیری در روستاهای منطقه داشته‌اند. هنگامی که کیفیت محیط زیست ساحلی حفظ شود، سواحل و جاذبه‌های گردشگری از آسیب‌های محیطی در امان باشند، جاذبه‌های گردشگری روستایی حفظ می‌شوند، و ویژگی‌های منحصر به فرد زندگی روستایی برجسته‌تر و نمایان می‌شوند. همه این موارد باعث می‌شوند که گردشگری روستایی توسعه یابد. توسعه گردشگری به نوبه خود، گردشگران روستایی و گردشگران ساحلی بیشتری را جذب می‌کند و باعث تحرک اقتصاد روستایی و جذب جوانان به اقتصاد فعال گردشگری روستایی می‌شود. بنابراین سومین شاخص مهم، تحرک اقتصاد محلی است. عوامل توسعه چشم‌انداز روستایی از طریق تنوع‌سازی اقتصاد روستایی، میزان سهولت در فروش محصولات روستاییان به گردشگران، احیاء و رونق بخشی تولیدات بومی، فروش صنایع دستی به تحرک اقتصاد روستایی کمک می‌نمایند. تحرک اقتصاد محلی از طریق ارتقاء فعالیت‌های گردشگری روستایی به ایجاد اشتغال روستایی کمک خواهد کرد. لذا شاخص ایجاد اشتغال در اولویت چهارم اهمیت قرار گرفته است.

به‌صورت کلی می‌توان گفت که عوامل توسعه مستقل، به‌عنوان عاملی مهم برای جذب گردشگران نقش آفرینی می‌کنند. هنگامی که مناطق روستایی بتوانند با استفاده از این عوامل، گردشگری روستایی را توسعه دهند، ضمن افزایش جذابیت محصولات و تولیدات گردشگری، فرصت‌های تجاری و اشتغال برای مردم محلی فراهم می‌شود. به دنبال ایجاد اشتغال، درآمد و پس‌انداز مردم محلی بهبود

پیدا خواهد نمود، قدرت خرید آنها افزایش خواهد یافت، میزان دسترسی به امکانات بهداشتی و آموزشی افزایش خواهد یافت، و میزان تفریح و اوقات فراغت افراد نیز افزایش خواهد می‌یابد. بنابراین می‌توان گفت که چشم‌انداز مستقل روستایی و در قالب عوامل ذکر شده در ارتباط موثر با توسعه روستایی و توسعه گردشگری روستایی عمل می‌کنند و هر کدام به نوبه خود مزایا و منافع حاصل از گردشگری روستایی را فراهم می‌کنند.

جدول ۵- ارتباط عوامل توسعه چشم‌انداز روستایی و مزایای توسعه گردشگری (گسترش عملکرد کیفیت ((QFD))

وابسته (مزایای گردشگری)												آیتم (متغیر)	
مزایای محیطی - کالبدی				مزایای اجتماعی				مزایای اقتصادی				مقادیر	مستقل (توسعه خودمختار)
توسعه مسکن	بافت - روس-تا	آسیب پذیری	کیفیت محیط	اوقات فراغت	امنیت اجتماعی	آموزش	بهداشت	قدرت خرید	اشتغال	اقتصاد محلی	درآمد- پس- انداز		
۳	۴	۵	۵	۳	۵	۴	۳	۳	۵	۵	۳	۱۴۳-	فرهنگ و هنر
۵	۵	۴	۵	۴	۴	۵	۵	۴	۵	۵	۵	۱۰۱-	توسعه خلاق
۴	۳	۴	۴	۵	۳	۴	۵	۵	۴	۴	۵	۱۴۶-	منابع محلی
۲	۳	۵	۵	۴	۴	۳	۴	۳	۳	۴	۴	۱۲۱-	عمل جغرافیایی
۴	۴	۵	۵	۵	۵	۵	۵	۵	۵	۵	۵	۱۱۹-	نیروی انسانی
۲	۲	۵	۵	۴	۴	۵	۵	۲	۴	۴	۴	۰۹۱-	تخصص و دانش
۳	۳	۴	۵	۴	۵	۳	۴	۳	۴	۴	۴	۱۰۷-	ویژگی یکپارچگی
۴	۴	۵	۵	۵	۴	۵	۴	۵	۵	۴	۵	۰۸۲-	مدیریت و نگهداری
۳/۰۶۷	۳/۱۸۵	۴/۱۹۶	۴/۴۰۴	۳/۸۴۴	۳/۸۶۳	۳/۸۰۵	۳/۹۵۴	۳/۴۳۴	۳/۹۶۴	۴/۰۰۳	۳/۹۴۵		وزن
۱۲	۱۱	۲	۱	۸	۷	۹	۵	۱۰	۴	۳	۶		اهمیت

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۹

راهکارهای پیشنهادی: استراتژی‌های توسعه چشم‌انداز خودمختار روستایی و گردشگری روستایی

بر اساس مصاحبه و ارتباط عوامل چشم‌انداز توسعه خودمختار و مزایای توسعه گردشگری در مدل QFD، استراتژی‌های توسعه خودمختار و توسعه گردشگری روستایی و در راستای پاسخ به سوال سوم پژوهش، به صورت زیر ارائه شد.

۱. آموزش نیروی انسانی متخصص و تحصیلکرده روستایی

آموزش نیروی انسانی متخصص روستایی در امور عمومی روستا و مسائل توسعه گردشگری روستایی یک استراتژی و راهکار مهم توسعه مستقل و توسعه گردشگری روستایی است. افزایش مهارت کادر رهبری (مدیریت روستایی)، وجود نیروی انسانی تحصیلکرده، میزان کارکرد اجرایی نیروی انسانی در امور روستایی و نقش‌آفرینی در فعالیت‌های توسعه گردشگری، می‌تواند از طریق افزایش تمایلات بازاریابی گردشگری، حفظ محیط زیست، کاهش آسیب‌های زیست محیطی، تولید

محصولات خلاق و ایجاد کارآفرینی گردشگری نقش مهمی هم در توسعه چشم‌انداز مستقل روستایی داشته باشد و با افزایش جذابیت محصولات گردشگری تقاضای مصرف‌کنندگان محصولات گردشگری روستایی را تقویت کند.

۲. تقویت مشارکت جامعه روستایی در امور و فعالیت‌های گردشگری

افزایش سهم مشارکت روستاییان برای اجرای برنامه توسعه چشم‌انداز مستقل روستایی، ترویج تجدید حیات روستایی و توسعه گردشگری از جمله در برنامه‌ریزی، اجرا و نگهداری جاذبه‌ها، اماکن بسیار ضروری و مهم است. اگر ساکنان جامعه روستایی نمی‌توانند در برنامه‌های توسعه روستایی و گردشگری روستایی شرکت کنند، یا اگر دیدگاه ساکنان جامعه محلی در خصوص مشارکت مطلوب نیست، با سازماندهی افراد و تشویق آنها در فعالیت‌های روستایی و توسعه گردشگری می‌توان میزان مشارکت آنان را تقویت نمود. تقویت مشارکت جامعه روستایی به عنوان ذی‌نفعان و بازیگران توسعه می‌تواند انگیزه آنها و تلاش آنها در جهت توسعه روستایی و گردشگری روستایی را افزایش دهد.

۳. ترویج بازاریابی همراه با تولید محصولات گردشگری خلاق روستایی

ترویج بازاریابی محصولات گردشگری روستایی برای توسعه گردشگری راهبردی مهم و استراتژیک است. محصولات گردشگری، تولید محصولات خلاقانه که اعتماد مصرف‌کنندگان را به‌ویژه در مورد ایمنی، سلامت، کیفیت و غیره را جلب کنند از عوامل مهم در توسعه گردشگری است. در این زمینه منابع علمی محلی و روستایی و اختراع خلاق نقش اساسی دارند. زمانی که از طریق توسعه خلاق و تخصص فنی محصول منحصر به فردی تولید شود، ترویج و بازاریابی آن، در کنار محصولات گردشگری خلاق، علاوه بر فروش بهتر محصولات، با جلب رضایت گردشگران، جذابیت محصولات گردشگری را افزایش می‌دهد و تمایل مصرف‌کنندگان برای خرید محصولات گردشگری را تقویت می‌کند.

۴. استفاده بهینه از منابع محلی

استفاده از منابع محلی، مناظر و چشم‌انداز روستایی، افزایش توان و عملکرد اقتصادی و استفاده عموم از منابع محلی و مکان‌های تفریحی نقش مهمی در توسعه گردشگری یک مکان دارد. آموزش روستاییان در زمینه حفظ منابع و چشم‌اندازهای روستایی و مشارکت فعالانه آنها در جهت استفاده بهینه از منابع یکی از راهکارهای مهم در توسعه روستایی و توسعه گردشگری روستایی است. در این زمینه راهنمایی دولتی نقش مهمی دارد.

ایجاد فرصت‌هایی برای بسترسازی مشارکت روستاییان در حفاظت از منابع روستایی و استفاده بهینه از آنها از جمله نقش مهم دولت و سازمان‌های دولتی می‌باشد که در تصمیم‌گیری افراد در نحوه برخورد با منابع و محیط زیست روستایی فراهم می‌شود.

۵. استفاده از ظرفیت مدیریت و رهبری محلی

استفاده از مدیران و کارکنان متخصص، نخبگان روستایی در مدیریت کسب و کارهای گردشگری روستایی با توجه به شناخت آنها از منابع، فرهنگ و پتانسیل‌های محلی بسیار مهم است. چرا که آنها توانایی تدوین استراتژی و برنامه‌ریزی جهت توسعه گردشگری با توجه به تغییرات محیطی و ظرفیت‌های درونی و بیرونی مناطق روستایی و جاذبه‌های گردشگری را دارند. آنها می‌توانند با ایجاد هماهنگی کامل بین سازمان‌ها و نهادهای مختلف، بازیگران و ذینفعان محلی فرایند برنامه‌ریزی گردشگری، به ویژه برای هماهنگی برنامه‌های تبلیغاتی گردشگری، پایدار سازی گردشگری روستایی و حفاظت از محیط زیست روستایی که اساس شکل‌گیری گردشگری روستایی است اقدامات مطلوبی را انجام دهند. در این خصوص دولت باید دوره‌های آموزشی برای رهبران روستایی و فعالان جوان در حوزه گردشگری را برگزار کند.

نتیجه‌گیری

فقدان برنامه‌های توسعه در سراسر سازمان‌های دولتی، از جمله مشکلات و مسائل مهم به ویژه در زمینه توسعه جوامع روستایی است. یکی از راهکارهای مهم در زمینه کاهش مشکلات و مسائل به ویژه در زمینه توسعه جوامع روستایی و حفاظت از محیط زیست روستایی، توجه به توسعه چشم‌اندازهای روستایی می‌باشد. چشم‌انداز مستقل روستایی نوعی از چشم‌انداز توسعه روستایی است که با مشارکت مردم محلی توسعه می‌یابد. یعنی منابع، امکانات، فرهنگ و هنر جوامع محلی از عوامل مهم حفظ و توسعه چشم‌انداز مستقل روستایی می‌باشد. توسعه چشم‌انداز مستقل روستایی علاوه بر حفظ زیبایی روستاها می‌تواند به افزایش کیفیت زمین‌های روستایی و تولید بیشتر محصولات کشاورزی و از جمله توسعه گردشگری روستایی کمک کند و منجر به تحرک اقتصاد روستایی شود. به همین دلیل، تجارب توسعه چشم‌انداز مستقل و عوامل و شاخص‌های آن و مهم‌تر ارتباط آن با حفظ جاذبه‌های گردشگری و توسعه گردشگری و کمک به جوامع در بهبود محیط زیست و چشم‌انداز روستایی، نظر محققین مختلف را به خود جلب نموده است. با توجه به اهمیت این موضوع، در پژوهش حاضر بررسی ارتباط عوامل توسعه چشم‌انداز خودمختار روستایی و مزایای گردشگری ساحلی در روستاهای شهرستان چابهار پرداخته شد. بر اساس مطالعات صورت گرفته و ادبیات نظری، ۸ عامل و ۳۰ شاخص به عنوان عوامل توسعه چشم‌انداز تعیین شد. نتایج تجربی تحقیق نشان داد که از ۸ عامل در نظر گرفته شده برای سنجش عوامل توسعه خودمختار روستایی در شهرستان چابهار، منابع محلی و عملکرد، فرهنگ و هنر، عامل جغرافیایی، نیروی انسانی، ویژگی یکپارچگی، عامل توسعه خلاق، تخصص و دانش و مدیریت و نگهداری به ترتیب

مهم‌ترین عوامل مؤثر بر توسعه چشم‌انداز مستقل روستایی در شهرستان چابهار بوده‌اند. بر این اساس، نتایج این نشان می‌دهد که هسته اصلی توسعه مستقل روستایی در شهرستان چابهار منابع محلی و عملکرد اقتصادی، و پس از آن فرهنگ و هنر بومی و محلی متأثر از فرهنگ قوم بلوچ، شرایط جغرافیایی و موقعیت سکونت روستاهای ساحلی شهرستان چابهار که در کنار اقلیم معتدل در زمستان و دسترسی راحت و دریایی به کشورها همسایه و ویژگی‌های نیروی انسانی در این منطقه است.

نتایج در زمینه بررسی ارتباط عوامل توسعه چشم‌انداز مستقل و توسعه گردشگری روستایی در روستاهای شهرستان چابهار نشان داد که عوامل توسعه مستقل روستایی به ترتیب بیشترین ارتباط را با شاخص‌های افزایش کیفیت محیط زیست، کاهش آسیب‌پذیری زیست محیطی، تحرک اقتصاد محلی، افزایش میزان اشتغال داشته است. در واقع مهم‌ترین مزایای توسعه گردشگری مربوط به این چهار شاخص بوده است. همچنین از طریق مصاحبه با مردم محلی و استفاده از روش QFD، پنج استراتژی برای توسعه چشم‌انداز مستقل روستایی و توسعه گردشگری روستایی و با توجه به الزامات کلیدی و شاخص‌های مورد استفاده به‌دست آمده که به ترتیب اهمیت عبارتند از: (۱) آموزش نیروی انسانی متخصص و تحصیل‌کرده روستایی، (۲) تقویت مشارکت جامعه روستایی در امور و فعالیت‌های گردشگری، (۳) ترویج بازاریابی همراه با تولید محصولات گردشگری خلاق روستایی، (۴) آموزش روستایی در جهت استفاده بهینه از منابع محلی و (۵) استفاده از ظرفیت مدیریت و رهبری محلی. بر اساس این نتایج، به منظور توسعه چشم‌انداز مستقل روستایی و افزایش مزایای توسعه گردشگری روستایی در شهرستان چابهار، شاخص‌های آموزش نیروی انسانی، تقویت مشارکت روستاییان، بازاریابی، استفاده بهینه از منابع محلی، رهبران جامعه و درگیر شدن جوانان از عوامل مهم به شمار می‌آیند. در کنار این عوامل، کمک‌ها و راهنمایی‌های دولتی و سرمایه‌گذاری دولتی، توسعه زیرساخت‌های روستایی، تقویت شبکه حمل و نقل روستایی، سازماندهی روستاهای دارای جاذبه‌های گردشگری، برای توسعه چشم‌انداز خودمختار روستایی در راستای توسعه گردشگری و افزایش مزایای توسعه گردشگری روستایی در شهرستان چابهار باید مدیریت شوند. با ترکیب این عوامل و پیاده‌سازی الزامات ارائه شده در بالا، می‌توان ضمن حفظ دستیابی به توسعه خودمختار روستایی، توسعه گردشگری در روستاهای شهرستان چابهار را احیا نمود. همچنین بر اساس نتایج این مطالعه، سازمان‌های مرتبط با توسعه روستایی لازم است برای افزایش اثربخشی سیاست‌های توسعه روستایی و توسعه گردشگری روستایی به این شاخص‌ها و استراتژی‌های بیان شده در این مطالعه توجه کنند.

منابع

- احمدی میرقائد، فضل‌الله، محمدزاده، مرجان (۱۳۹۶). بررسی و شناسایی عناصر مهم و مؤثر در ارزیابی کیفیت زیبایی‌شناختی انواع سیمای سرزمین، *فصلنامه انسان و محیط زیست*، ۱۵(۳): ۷۲-۵۹.
- بامری، زبیده، پایدار، ابوذر، طولابی‌نژاد، مهرشاد (۱۳۹۸). احیای معیشت پایدار روستاهای سنتی از طریق توسعه گردشگری (مورد شناسی: دهستان ناهوک، شهرستان سراوان)، *جغرافیا و آمایش شهری- منطقه- ای*، ۹(۳۲): ۷۷-۵۹.
- بیگدلو، رضا، طولابی‌نژاد، مهرشاد، پایدار، ابوذر (۱۳۹۶). بررسی تاثیر عملکرد نیروی انتظامی در برقراری امنیت روستاهای مناطق مرزی (مورد مطالعه: روستاهای حوزه استحفاظی شهرستان میرجاوه)، *پژوهشنامه نظم و امنیت انتظامی*، ۱۰(۳۶): ۷۶-۴۹.
- حاجی‌نژاد، علی، آقایی، واحد، حاجی‌پور، نازنین (۱۳۹۷). ارزیابی نقش آگاهی از جاذبه‌های گردشگری در توسعه اکوتوریسم (مطالعه موردی: آگاهی‌سنجی کارشناسان و گردشگران استان اردبیل)، *جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای*، ۱۶(۲): ۱۵۱-۱۲۵.
- حاجی‌نژاد، علی، مظفری، زهرا (۱۳۹۵). بررسی میزان اثرگذاری فعالیت‌های غیرکشاورزی در توسعه ابعاد اقتصادی و اجتماعی سکونتگاه‌های روستایی (مطالعه موردی: معادن فیروزه خراسان رضوی)، *پژوهش و برنامه‌ریزی روستایی*، ۵(۱۳): ۱۳۵-۱۲۳.
- رازجویان، مهدی، متولی، صدرالدین، جانباز قبادی، غلامرضا (۱۳۹۹). ساماندهی کاربری‌های اراضی ساحلی به منظور توسعه گردشگری شهری (مطالعه موردی: شهر سرخ رود)، *تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی*، ۲۰(۵۷): ۱۴۵-۱۲۵.
- طولابی‌نژاد، مهرشاد، پودینه، محمدرضا (۱۳۹۸). اثرات توسعه اکوتوریسم بر پایداری فعالیت‌ها و دارایی‌های معیشتی خانوارهای روستایی (مورد مطالعه: بخش پای شهرستان خرم‌آباد)، *اندیشه جغرافیایی*، ۱۱(۲۲): ۱۱۴-۹۳.
- قدیری‌معصوم، مجتبی؛ رضوانی، محمدرضا؛ پورجمعه، محمود؛ باغبانی، حمیدرضا (۱۳۹۴). سطح‌بندی سرمایه‌های معیشتی در روستاهای گردشگری کوهستانی (مورد مطالعه: دهستان بالا طالقان در شهرستان طالقان). *فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، دانشگاه خوارزمی تهران*، ۴(۲): ۱۸-۱.
- مطیعی‌لنگرودی، سیدحسن؛ حیدری، زهرا (۱۳۹۱). متنوع‌سازی اقتصاد روستاهای ساحلی با تاکید بر گردشگری صیادی: *فصلنامه اقتصاد و فضا و توسعه روستایی*، ۱(۱۰): ۳۶-۱۹.
- Agnoletti, M. (2014). Rural landscape, nature conservation and culture: Some notes on research trends and management approaches from a European perspective, *Landscape and Urban Planning*, 126: 66-73.
- Anderson, N. M. Ford, R. M. and Williams, J. H. (2017). contested beliefs about land-use are associated with divergent representations of a rural landscape as place, *Landscape and Urban Planning*, 157: 75-89.
- Ares, R. Fuentes, J. M. Gallego, E. Ayuga, F. and García, A. I. (2012). Use of the labour-intensive method in the repair of a rural road serving an indigenous community in Jocotán (Guatemala), *Science and Engineering Ethics*, 18: 315- 338.

- Carson, D., and Jacobsen, D. (2005). Knowledge matters: Harnessing innovation for regional tourism development. In D. Carson and J. Macbeth (Eds.), *Regional tourism cases: Innovation in regional tourism* (pp. 19–30). Melbourne: Common Ground Publishing.
- Chang, K. F. and Chou, P.C. (2011). A study on adapting the sustainable concept for the assessment system of the rural village in Pintung County, *International Archives of the Photogrammetry, Remote Sensing and Spatial Informa*, 12: 23- 34.
- Chim-Miki, A. F. Medina-Brito, P. and Batista-Canino, R. M. (2020). Integrated Management in Tourism: The Role of Coepetition, *Tourism Planning and Development*, 17(2): 127-146.
- Clarke, J. (2005). Effective marketing for rural tourism. In Hall, D. R. Kirkpatrick, I. Mitchell, M. (Eds) *Rural Tourism and Sustainable Business*. Channel View Publications, Clevedon.
- De Monti, A. Ledda, A. Serra, V. Noce, M. Barra, M. De Montis, S. (2017). A method for analyzing and planning rural built-up landscapes: The case of Sardinia, Italy, *Land Use Policy*, 62: 113-131.
- Eakin, H. (2005). "Institutional Change, Climate Risk, and Rural Vulnerability: Cases from Central Mexico", *World Development*, 33(11): 1923- 1938.
- García, A.I.; Ayuga, F. (2007). Reuse of abandoned buildings and the rural landscape: The situation in Spain. *Trans. ASABE*, 50, 1383-1394.
- Gautam, Y. and Andersen, P. (2016). "Rural livelihood diversification and household well-being: Insights from Humla, Nepal", *Journal of Rural Studies*, 44(2): 239- 249.
- Gavrila-Pavena, I. (2015). Tourism opportunities for valorizing the authentic traditional rural space-study case: Ampoi and Mures Valleys micro region, Alba County, Romania, *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 188(3): 276-281.
- Gibson, J. J. (2015). *The ecological approach to visual perception: classic edition, Classic Edition published 2015 by Psychology Press, 711 Third Avenue, New York.*
- Gursoy, D, Jurowski, C, and Uysal, M, (2002). Resident attitudes a structural modeling approach, *Annals of Tourism Research*, 29(1): 79–105.
- Guzman-Parra, V. F, Quintana-Garcia, C, Benavides-Velasco, C A, and Vila-Oblitas, J. R. (2015). "Trends and seasonal variation of tourist demand in Spain: The role of rural tourism", *Tourism Management Perspectives*, 16(2): 123- 128.
- Harilal, V. and Tichaawa, T. M. (2018). Ecotourism and Alternative Livelihood Strategies in Cameroon's Protected Areas, *Euro Economics*, 37(2): 1- 26.
- Harvey, C. A. Rakotobe, Z. L. Rao, N. S., Dave, R., Razafimahatratra, H., Rabarijohn, R. H., Rajaofara, H., MacKinnon, J. L. (2014). Extreme vulnerability of smallholder farmers to agricultural risks and climate change in Madagascar, *Biological Sciences*, 369(5): 1- 12.
- Hernández, J.; Garcia, L.; Ayuga, F. (2004). Integration methodologies for visual impact assessment of rural buildings by geographic information systems. *Biosyst. Eng*, 88, 255- 263.
- Hoggart, K. and Buller, H. (2016). *Rural Development: A Geographical Perspective*. Routledge, New York.
- Howley, P. (2011). Landscape aesthetics: Assessing the general publics' preferences towards rural landscapes, *Ecological Economics*, 72: 161-169.

- Huang, B. W. and Yang, Y. C. (2018). Evaluation Indicators and Development Strategies of Agricultural Revitalization for Rural Rejuvenation, *Journal of Reviews on Global Economics*, 7: 269-279.
- Jiao, X. Pouliot, M. Zena Waleign, S. (2017). "Livelihood Strategies and Dynamics in Rural Cambodia", *World Development*, 97(2): 266-278.
- Jing 'an, Sh, (2009). Case study of mountainous landscape planning for metropolitan outskirts, *Transactions of the Chinese Society of Agricultural Engineering*, 25(2): 228-234.
- Jing, G, and Wu, B. (2017). Revitalizing traditional villages through rural tourism: A case study of Yuanjia Village, Shaanxi Province, China, *Tourism Management*, 63(2): 223-233.
- Lee. T. H, Shen. Y. L, (2013). The influence of leisure involvement and place attachment on destination loyalty: Evidence from recreationists walking their dogs in urban parks, *Journal of Environmental Psychology*, 33: 76- 85.
- Liang, T. C., Peng, S. H., (2017). Using Analytic Hierarchy Process to Examine the Success Factors of Autonomous Landscape Development in Rural Communities, *Sustainability*, 9 (5): 1- 17.
- Nair. V, Whitelaw. A. P, (2015). Redefining Rural Tourism in Malaysia: A Conceptual Perspective, *Journal Asia Pacific Journal of Tourism Research*, 20(3): 314- 337.
- Ndubisi, F., (2002). *Ecological Planning: A Historical and Comparative Synthesis* Center Books on Contemporary Landscape Design, Johns Hopkins University Press, pp. 288.
- Nekhay, O.; Arriaza, M. (2016). How attractive is upland Olive Groves landscape? Application of the analytic hierarchy process and GIs in southern Spain. *Sustainability*, 8, 1160.
- Nunkoo. R, and Ramkissoon. H., (2011). developing a community support model for tourism, *Annals of Tourism Research*, 38(3): 964- 988.
- Oriade, A. and Robinson, P. (2017). *Rural Tourism and Enterprise: Management, Marketing and Sustainability*, London, UK. Printed and bound in the UK by CPI Group (UK) Ltd.
- Qi, K. Fan, Z, Ng, C. N. Wang, X. Xie, Y. (2017). Functional analysis of landscape connectivity at the landscape, component, and patch levels: A case study of Minqing County, Fuzhou City, China, *Applied Geography*, 80: 64- 77.
- Rasoolimanesh. S. M, Ringle. Ch. M, Jaafar. M, and Ramayah. T, (2017). Urban vs. rural destinations: Residents' perceptions, community participation and support for tourism development, *Tourism Management*, 60: 147- 158.
- Raymond, C. M. Bieling, C. Fagerholm, N. Martin-Lopez, B. and Plieninger, T. (2016). the farmer as a landscape steward: Comparing local understandings of landscape stewardship, landscape values, and land management actions, *Ambio*, 45(2): 173- 184.
- Schillo, R. S., Isabelle, D. A., and Shakiba, A. (2017). Linking advanced biofuels policies with stakeholder interests: A method building on Quality Function Deployment. *Energy Policy*, 100, 126-137.

- Su, I, Huang, S and Huang, J, (2016). Effects of Destination Social Responsibility and Tourism Impacts on Residents' Support for Tourism and Perceived Quality of Life, *Journal of Hospitality and Tourism Research*, 2(1): 1 –19.
- Tassinari, P. Torreggiani, D. Benni, S. Dall'Ara, E. and Pollicino, G. (2011). The Farm Build model (farm building landscape design): First definition of parametric tools, *Cultural Heritage*, 12(4): 485-493.
- Von Haaren, C. Warren-Kretzschmar, B. Milos, C. Werthmann, C. (2014). Opportunities for design approaches in landscape planning, *Landscape and Urban Planning*, 130: 159- 170.
- Wang, S. J. and Zhai, T. J. (2013). An action research on community participation of nankan riverfront environment improvement, *Journal of Diabetes Research*, 6: 21-32.
- Weng, M.-C., J.-M. Hsiao, and Tsai C.S. (2009). Fuzzy analytical approach to prioritize design requirements in quality function deployment, *Journal of Quality*, 16: 61-71.
- Zhang, J. W., Piff, P. K., Iyer, R., Koleva, S., Keltner, D. (2014). an occasion for unselfing: Beautiful nature leads to prosociality, *Journal of Environmental Psychology*, 37: 61- 72.